

Hans Jørgen Thomsen

Lidenskab og suveræn livsytring

Johannes Sløk og K.E. Løgstrup disputerer begge ved Aarhus Universitet i fyrerne. I deres disputatser er de fælles om at ville supplere en bestemt filosofi med teologi. For Løgstrup drejer det sig om at supplere kritikismen i Immanuel Kants forstand med en bestemt fænomenologisk ontologi, tydet teologisk. For Sløk drejer det sig om at frugtbargøre eksistentialismen med en teologisk pointe, henholdsvis supplere teologien med en eksistensfilosofisk vinkel.

Dermed er der grundlagt to tankespor, to erkendelsesinteresser, som de hver for sig skal komme til at forfølge og udbygge livet ud. De lader sig påvirke af hinanden, men træffer aftale om ikke at udtale sig om karakteren af den gensidige inspiration.

Løgstrups interesse består i at påpege kritisk, at kritikisme ikke tager højde for dén skabthed, som teologien i den kristne tydning drejer sig om og forkyn-der ud fra. Det er en kritik, som også må omfatte eksistenstænkningen, for så vidt denne, som det ofte er tilfældet, overbetoner projekt- og udkastdimensio-nen ved den menneskelige tilværelse. Johannes Sløk er på sin side fokuseret på dét moment af nyskabelse, som ved siden af betoningen af skabthed også kendetegner den kristne forkyndelse. For hér kan eksistenstænkningen, som han for egen regning genbeskriver i disputatsen, bidrage væsentligt.

Fra og med sit *Opgør med Kierkegaard* fra 1968 samler Løgstrup sin kristent funderede, fænomenologiske ontologi i ordene *suveræn livsytring*. Når det gudskabte menneske i den gudskabte verden får lejlighed til at ytre sig eksistentielt uanfægtet, er dets livsytringer suveræne og ubestikkelige i kærlighedens ger-ninger. Det ene menneske har medmenneskets skæbne i sin hånd og tager, når muligheden derfor forefindes uhindret, vare og omsorg på medmennesket. Netop deri viser det sig, at mennesket er guddommeligt skabt. Det skyder som gudskabt langt ud over den minimalisme, menneskeforståelsen siden Darwin

har været plaget af ved at overfokusere på konkurrence- og overlevelseskampen mellem artsræsener.

I forhold hertil mener Johannes Sløk siden disputatsen, at forholdet mellem menneske og medmenneske er anlagt på konflikt. Konflikt – først i sprog, siden i handling. Nok er menneskene henvist til hinanden, men de er også henvist til i sprog og handling at udleve konfliktualiteten mellem sig. Udlevelsens skikkelse er lidenskabens. Havde mennesket ikke lidenskaberne at tumle med, ville det i moderne tid, hvor menneskeligt overskud er skabt som følge af de tekniske og videnskabelige produktivkræfters udvikling, kede sig ihjel. Livsyttringernes karakter af lidenskabelige fænomener i sprog og handling er trods det konfliktuelle gudskabte i Sløks øjne. De garanterer eksistensen alvor, hvilket ikke er så lidt i en moderne, nihilistisk tidsalder, hvor eksistentiel nødvendighed er blevet mangelvare som følge af produktivkræfternes udvikling.

Nu har sproget ifølge Løgstrup ud over konflikterne og handlingskoordineringens temaer også vidde, som han kalder det i titlen på ét af de sene metafysikbind. På en dybsindig måde sikrer sprogvidden, at sproghandlingerne bliver metafysisk prægnante. Vidden, som er anlagt lingvistisk og ontologisk i forskellen mellem benævner og benævnt, mellem ord og ting, betyder at sproghandlinger foregår i frihedens rige. Netop friheden, som får rum af forskellen mellem ord og ting, bliver skæbnsvanger; ladet med metafysisk dybde. Her afgøres det, om livet bliver et overvejende godt liv, eller om det bliver et overvejende beskadiget liv.

Selv om Johannes Sløk uden tvivl ville have skrevet under på den løgstrupske betoning af sprogvidden, er Løgstrups udlægning af sproghandling i hans øjne for afsnuppet. Det skyldes, at stærk ontologi i Aristoteles' eller Martin Heideggers forstand er blevet umulig, som Sløk ser det. Der gives ikke noget svar på spørgsmålet om meningen med det værendes væren (: *die Frage nach dem Sinn vom Sein des Seienden* må forblive ubesvaret). Så vidtrækkende er nihilismens konsekvens, også selvom den heller ikke ifølge Sløk ikke bør få det sidste ord. Nietzsche er såles mærkeligt nok en helt unævnt og forbigået figur i hans forfatterskab

Løgstrup anlægger med sin kristne udgave af fænomenologisk ontologi en mindre landevej ved siden af modernitetens motorvej, hvor der ikke er hastighedsbegrænsning. Hist hvor vejen, den mindre og parallelt kørende landevej, slår en bugt, ligger der en kirke, hvor den kristne forkyndelses ord lyder. Ved begravelse og ved dåb – og på helligdagene imellem hverdagene, hvor der i øvrigt køres på motorvej. I kirkens forkyndelse gælder stærk ontologi stadig. De suveræne livsyttringers éntydige besked til mennesket kan prædikes, og der kan troes derpå. Så man lader deres sandhed gælde efter arbejdstid, hvor der ellers er blevet kørt stærkt på motorvej. I det private rum i huset ved vejen,

der slår en bugt også dér, er meningen med væren uantastet ifølge Løgstrup en given sag.

Det er den ikke længere i følge Johannes Sløk, hvor det private rum ikke længere kan fungere som ventil og billedløst håb i rabatten på en mindre, bugtet landevej. Et rum hvor man kan få tanket op til næste dags rasen på motorvej. Støjen fra modernitet og motorvej lader sig ikke længere fortrænge. Beskeden fra dem siver umærkeligt ind i moderne menneskers blodbaner, hvor de bliver til – moderne – lidenskab. Et lidenskabeligt liv, moderniteten har skabt, hvorved stærk ontologi mister troværdighed. Der kommer færre og færre altergæster til nadveren i kirken ved den bugtede landevej, og den tilbageblevne menighed antager umærkeligt karakter af sekt. *New age* vinder frem, fordi dens form for religiøsitet synes at indoptage og respondere på moderne menneskers lidenskabelige problemer med det moderne liv, hvor eksistensfragmentation aldrig har været mere udtalt. Så man allerede har taget forskud på skilsmisens frihed dén dag, man bliver gift i kirken hist hvor vejen slår en bugt.

Johannes Sløk er ud over at være teologisk kandidat og doktor samtidig idéhistoriker. Han kender de moderne lidenskabers historie så indgående, at han som Freud ind imellem anser dem for at være antropologiske. Sløks enestående indsats for idéhistorien, grænsende op til fundering af en egentlig antropologi i Søren Kierkegaards forstand, lader vi ligge her, hvor den filosofiske sammenligning med Løgstrup er i fokus. Sagen er nemlig dén antropologiske og modernitetshistoriske, at moderne livsyttringer basalt kendetegnes ved ambivalens. Ambivalens er prisen, moderne livsyttringer må betale for deres – måske antropologisk givne – frihed, og frihedens form er lidenskab. »Sympathetisk Antipathie og antipatetisk Sympathie« med Søren Kierkegaards udødelige bestemmelse i Begrebet Angest fra 1844.

Når det er tilfældet med lidenskaberne, at deres eksistentielle vigtighed kommer af at de er frihedens, undergraves muligheden for en stærk ontologi, der selvbevidst hævder at kende svar på eller finde udgang i spørgsmålet om meningen med det værendes væren. Væren er nemlig ikke længere nogen given sag, når livsyttringernes måde at fremtræde på fra og med det moderne er lidenskabens. Væren og dens mening er blevet et problem, som samtidig er frihedens, dvs. viljens og samvittighedens problem. Et problem for mennesket, der er lidenskabeligt og måske altid har været det, men i hvert fald ikke længere kan tvivle derom, når tid og epoke bliver moderne.

Man kan sige, at Løgstrups hele anliggende består i at udforske den konfortet mellem genstand og teori, uden hvilken teorien ikke kan komme i stand. Med hans egne ord fra *Metafysik IV*: »Når vi har held med vor opstilling af teorier, må det så ikke bero på en konformitet mellem universets væren og vor

væren? Må det ikke skyldes vor indfældethed i naturen, vort ophav i den«(s. 143). Løgstrup vil metafysisk sige og fastholde, at der til enhver tid og for enhver videnskab eller filosofi må være måde med de brud med natur, som forekommer. F.eks. i ambivalensfænomener og neuroser, for hvilke ophavet synes at fordufte? Ingen nok så heftig neurose eller lidenskab kan bortskaffe ophavet, som er skabt af Gud eller tilfældighed – alt efter temperament og tro.

Denne opfattelse har Løgstrup naturligvis ret i. Den er evident i Descartes' forstand, når blot man får tænkt sig om, og til det formål er en systematisk Løgstrup-læsning på sin plads. Blot får ikke og bør ikke ifølge Johannes Sløk den stærke ontologi eller metafysik, som Heideggers og Løgstrups, få det sidste ord. For det sidste ord tilhører sproget, og sproget foranstalter brud mellem ord/hændelse/handling og så benævnelse.

Dét brud med ophavet, som lidenskaben står for. Bruddet foranstalter allerede som sprogligt fænomen et værensmæssigt supplement til den stærke ontologi, som hviler på den af Løgstrup nævnte konformitet. Hvilket betyder, også, ja især for den på konformitet hvilende ontologi og fænomenologi, at væren sluttelig kommer ud som svækket væren. Uden at svækkelsen imidlertid betyder eller kan betyde, at atheden og evidensen ved det værendes væren kan elimineres. Athed – det værendes og dets væren forunderlighed – består, selv om det kommer ud som moment i en basalt set svækket ontologi.

Snarere end konflikt mellem Løgstrup og Sløk består der dem imellem en forskel i erkendelsesinteresse. Løgstrup er betænkt på at drive så megen metafysik ud af konformiteten mellem ophav/skabthed og menneskelig eksistens som vel muligt. Sløk derimod er opsat på at drive så megen tænkning ud af bruddet mellem ophav og menneske som vel muligt, idet han samtidig understreger, at forskellen og dens differenser er givet antropologisk med sproggave og sprogævne.

Løgstrups sprogtænkning er dybsindig og original ved at supplere kriticis- mens subjekt-objekt dikotomi med den kristent forkyndte skabthed, der både giver sproget vidde og prægnans. Alligevel kan det hævdes, at hans sprogtænkning ikke entrerer med, hvad den sene Wittgenstein påviste vedrørende sammenhængen mellem sprogspil og livsform. Ved skabelsen er det for Løgstrup afgørende at fremdrage, hvad skabtheden som sådan implicerer. F.eks. i relation til kriticis- men og det såkaldte erkendelsesteoretiske vrangkompleks.

Selve skabelsesprocessen forbigår han, mens den har Sløks interesse, fordi skabelsen også er ord for mulig ny-skabelse. Menneskelig ny-skabelse, evt. under og i inspiration fra besindelsen på den oprindelige, guddommelige skabelse. Her viser nemlig sproggave og sproggave ifølge Sløk – og han har lært det af Wittgenstein – at forandring kan tales frem. For eksempel og ikke

mindst i forkyndelse. Man kan sige tak og derved få kendskab til taknemmelighed, som faktisk allerførst skabes som menneskelig kendsgerning, når og hvis ordet har lydt.

Man kan sige, at man tror på eksempelvis den kristne forkyndelses sigte, og så gør man det måske pludselig, hvorved tro allerførst skabes. Så den evt. efterfølgende kan angribes af tvivl, hvorved det for det første viser sig, at tro er tro – og ikke viden, sentimentalitet eller tilkæmpet naivitet. Og for det andet viser det sig, at troen skal tilkæmpes og gentilgøres igen og igen, fordi tvivlen er så basal en menneskelig forekomst, som Descartes viste, at den var. Tvivlen hører nu engang sproget til, så man bestandig sætter spørgsmålstegn ved alt det tilsyneladende evidente. Den hører sproget til som ordene ja og nej hører til i deres intrikate samvær i den menneskelige sprogbevne, som også er et vilkår, til at stille spørgsmål hele tiden.

I det hele taget er Sløk optaget af at vride så megen antropologisk filosofi og teologi ud af sprogevnens som vel muligt. Sprogets grammatik har tre, hhv. seks måder at tale den menneskelige virkelighed frem i. Første person éntal (»ego«), anden person éntal (»du«), tredje person éntal (»han«, »hun«, »den og »det«), og de tre måder kan fordobles til seks i alt, når også flertalsformens måder betænkes (»vi«, »I« og »de«). Som Descartes mener, mener altså også Sløk – men med et andet, ikke bevidsthedsfilosofisk, men sprogfilosofisk argument – at ego er evident. Fordi nu engang éntalsformen er givet med sproget, som skænket af Gud eller tilfældighed.

Ligeledes er du« er evident som egos modspiller i konflikt og givet samvær som vilkår med den af Heidegger benævnte mitsein; men med mitsein er ifølge Sløk også lidenskab givet. Givet med anden person éntal og flertal; givet med konflikten, og den heraf ledte intensitet og spænding mellem ego og »du«, givet grammatisk med anden person éntal og flertals grammatik, med »du« og »I«. Grammatikkens flertalsformer betyder i det hele taget, at fællesskab eller kommunion står på programmet for de menneskelige levevæsener. Hvorfor kommunion teologisk kan fordres, som tilfældet jo er i den kristne forkyndelse. Men fordringens miljø er lidenskabens, også når den resulterer, som fordret i den gyldne regel, i kategorisk imperativ og som seksualitet.

Alt sammen er dette resultater af den guddommeligt eller tilfældigvis skænkede sprogevn og dens grammatik. Dertil kommer fremmedheden, som også er givet med sproget; med sprogets tredje persons kasus. Mennesket kan og vil til enhver tid se anden persons »du« som fremmed, fremmed for ego. Og de andre i flertal vil også til enhver tid været givet som fremmede, i »I« og »de«. Men nok så væsentligt er det, at ego også – for sig selv – fremtræder som fremmed for sig selv. I »I« eller »de« og »du«s, kort sagt : de andres blik på ego.

En positiv konsekvens af de andres blikke på ego er endvidere, at ego bli-

ver opmærksom på sin egen fundamentale karakter af krop. Egos evidens for og selv kan alene vise sig via de andres fremmede blik på ego, fordi dette blik er og alene har mulighed for at være et blik på egos krop. Nok så megen fokusering på hensigt og god – eller ond – vilje er henvist til at tage omvejen over anskuelsen af egos krop. Eneste adgang til ego for ego selv, som en ting i verden, er nu engang de blikke, de andre – som »du«, »han« og »hun« samt »de« kaster på det. Blikkene og intet andet kan sætte ego ind i verden som ting, som krops-ting.

Det er vel til og med nærliggende, at budet om at elske næsten som sig selv antropologisk alene får mening, fordi det forholder sig som nævnt med sprogevnens grammatisk skænkede eller tilfældigt givne antropologi. Fremmedhed kan overvindes, såfremt kærlighed eller seksualitet bruger anskuelsen af egos krop som anledning til hengivenhed for ego som sådan f.eks. i kærlighed, hvor kropstingen jo hører med. Ego som »ånd« opstår sådan, i naturlig og livsbekræftende narcissisme eller – når fanden er løs – i selvhad.

I forhold til disse pointer hos Johannes Sløk, som tilmed her for klarhedens skyld er blevet en smule mere eksplicite skrevet frem, end de bliver det hos Sløk, er Løgstrups sprogfilosofi stadig underlagt tryllekredsen fra »det erkendelsesteoretiske vrangkompleks«, som han i øvrigt fra og med disputatsen og frem er forhippet på at overskride.

Ordets vidde får det i følge Løgstrup fra det nominalistiske træk, som gør, at ordet skyder hen over sin genstand og derved indplacerer det i en horisont – viddens – som kan give de menneskelige anliggender horisont og mening, så også f.eks. den gyldne regel kan få teologisk mening. Prægnansen i sprogdtrykket fås til gengæld af verdenssammenhængen, af universet. Det er stadig ting, mulige hændelser og mulige menneskelige handlinger, der kan give mennesket mulighed for at konkretisere sprogvidden i benævnt prægnans, så også handling kan bedømmes som god eller ond, kredsende eller suveræn. Ifølge Løgstrup.

Løgstrup skriver på s. 102 i disputatsen: »Jesu Liv var derfor uden den Fasthed, som Maalbevidsthed giver. Hans Liv var i absolut Forstand plan-løst. Derfor var han heller aldrig færdig, intet af det han gjorde var ham et Resultat, han havde intet, han skulle have udrettet. Han talte og gjorde sin Gerninger dér, hvor han tilfældigvis gik og stod – for de Mennesker, han tilfældigvis mødte og kom i Forbindelse med.

Jesus forfulgte ikke sine Gerningers Virkninger. Han kom og gik. Han lod Mennesker komme – og han lod Mennesker gaa. » Og hvad så? kunne Sløk her have indvendt, hvis det ikke lige var fordi, han var blevet enig med Løgstrup om ikke at polemisere. Lever ikke enhver bohème eller dandy for Vorherre sådan som menneskesønnen gør det, som Løgstrup skildrer ham?

Nej, det afgørende for Sløk er ordet. Forkyndelsen i Ny Testamente. Hvad nazaræren har sagt og gjort i kraft af sine særprægede sprogspil.

I hans sprogspil, i hans forkyndelse er det nye blevet sagt, og det er blevet sagt af et menneske. Gud i sin almægtighed og énsomhed kunne ikke have sagt, hvad nazaræren sagde og gjorde – med sine ord og sprogspil. F.eks. opvække de døde ved at sige, de skulle rejse sig fra dødslejet og gå ud i verden igen. Ikke for dermed at afskaffe døden og føre mennesket tilbage til paradiset, hvor død og lidelse ikke engang er en saga blot, men slet og ret ukendt. Hvad sprog kan, er at skabe det ny og give en chance mere: dét er meningen med menneskesønnens tale.

Meningen altså netop er dette: menneskelige ord, blot af en helt særlig karakter, eftersom de – hvis det skal være, som når der gøres mirakler – kan tale det ny frem og give det fortabte menneske en chance til. Fordi det er Guds søn, som taler.

Det er postulatet i Ny Testamente, og det er ikke andet end ord, udtalt af et menneske i sprog, som nu engang mennesker taler i sprog. Sløks interesse gælder den (ny) skabelse, som sprog kan give anledning til. Som for eksempel i tilgivelse, der kan gøre handlinger og hændelser ugjorte og dermed eliminere de strafforanstaltninger, Gud i Gammel Testamente forgæves havde søgt at afskaffe den menneskelige syndighed med. Forsøget herpå var som bekendt forgæves, og syndigheden usvækket trods nok så dramatiske tiltag fra Guds side som syndflod, udslettelsen af Sodoma og Gomorra og de helt urimelige prøvelser af Job.

Gud har i den forbindelse i Gammel Testamente vist sig som afmægtig. Han kan ikke banke synderne ud af menneskene, og derfor skifter han strategi i Ny Testamente. Han har tænkt sig grundigt om, og da han »omsider lod høre fra sig igen«, som Sløk skriver i den første sætning af bogen *Da Gud fortalte en historie*, har han ændret plan. Han har besluttet sig for at fortælle en historie om mennesket, om ét menneske. Han er blevet forelsket i sin skabning, i hvert fald fascineret. Selv om Sløk ikke omtaler denne fascination og dens grund, hvad jeg derfor her skal tillade mig at tilføje for egen regning.

Gud er i Det gamle Testaments forløb blevet klar over sin énsomhed som én Gud, og det er jo, hvad han er blevet med monoteismens civilisatorisk enestående gennemslag i jødedommen. Han har i *Genesis* sat Adam ind i verden for med ham som prisme at opleve sit skaberværks vidunderlighed. Han har oven i købet velvilligt, men med en vis undren, afhjulpet Adams énsomhed, da han beklager sig over den, ved at tilføje det Andet, kvinden. Med Adams beklagelse som foranledning er Gud samtidig måske blevet opmærksom på sin egen énsomhed, efter at de andre gudelige kolleger har forføjet sig med afskaffelsen af polyteisme.

Som følge af synd og skam hindrer dette imidlertid ikke Gud i at uddrive det syndige par fra paradiset og derved tilføje fødsels smerte, arbejdets anstrengelse og døden til det skabte. Men igen forbavses Gud: mennesket tilføjer på de nye vilkår for egen regning kærlighed, hvis intensitet udvirkes af livets korthed, offervilje og hengivelse i forhold til hinanden som dødelige mennesker. Selv om menneskene fra nu af véd, de skal dø, henter de kærlighedens intensitet, hengivelse og offervilje ud af denne viden. For eksempel kærlighed de elskende imellem samt kærligheden til deres børn, hvis skæbne ligger dem så meget på sinde, at de kan ofre sig selv derfor.

Gud vil med andre ord også have adgang til menneskenes kærlighed, hengivelse og offervilje. Til dét formål er ingen anden strategi for en Gud, som er alene, for hånden end selv at blive menneske. Og det beslutter han sig derfor for at forsøge. Selv at elske, hengive sig og ofre sig. Og så er det, Gud fortæller sin historie i Ny Testamente om menneskesønnen.

Gud foranstalter på den måde en guddommelig genistreg, som vel netop kun en Gud kan fostre. Han eliminerer den fristelse for sig selv, der måtte bestå i at fortryde at have skabt sit skaberværk og følgelig afskaffe det igen, hvilket strengt taget ville den mest logisk konsekvens at drage for en almægtig skaber. Han vil for det første ikke være dette bekendt, for han er kommet til at elske sin skabning trods synd og død. Men han er også spændt på, hvad der kan blive konsekvensen af selv – i menneskesønnens skikkelse – at have ofret sig for skabningen.

Lige præcis her skuffes han, for ondskaben står ikke til at eliminere, og nararereren korsfæstes til sidst. Eller også har Gud hele tiden været klar over, det ville ende sådan, men derved i det mindste fået vist, at han har ofret sig og er villig til at bibeholde og videre skabe skaberværket, med menneskenes opfindsomhed som vigtig del. Som verdenshistorien og ikke mindst videnskaberne og teknologiernes udvikling viser, lader mennesket ikke muligheden for videre-skabelse på det én gang skabte, oprindelige skaberværk ubrugt.

Mennesker er tilgivet, også selv om de måtte synde videre. Det er dem i tilgivelse guddommeligt tilstået at bidrage til for egen regning og risiko at skabe videre på det skaberværk, der er blevet dem skænket i tidernes morgen, også efter og selv om de er uddrevet fra Edens have. På den yderste dag vil Gud belønne dem alle for den underholdning, de har givet anledning til, og ved samme lejlighed vil Gud have afskaffet sin énsomhed, for fra dén dag – den yderste – har han alle mennesker hos sig.

En så crazy teologi, som Sløk kan give anledning til, hvis man fantasifuldt lader sig inspirere af ham, som jeg her har tilladt mig, kan K.E. Løgstrups tænkning ikke give anledning til. Det hænger sammen med – mindst – to ting.

For det først tager Løgstrup ikke synden så alvorligt, som den store synder

Johannes Sløk gjorde. Faktisk er der en tilbøjelighed til i Løgstrups tænkning at gøre synd til fejludvikling, der strengt taget burde kunne afskaffes, f.eks. i en rigtig pædagogik. Løgstrup mener nemlig, at skaberværket som gudskab er principielt udadledigt. I hvilken henseende han ikke tager uddrivelsen fra paradiset som en så afgørende dogmatisk faktor, som den bør være for kristendommen.

For det andet vægter Løgstrup skabtheden, idet han altså negligerer uddrivelsen fra paradiset og dennes også nødvendigvis ontologiske radikalitet, som om den var det samme som Væren selv, i Heideggers fundamentalontologiske forstand. En udlægning, som ikke er fri for – med en nutidig term – at være fundamentalistisk. For væren, antager Løgstrup, er suveræn og ubestikkelig, f.eks. i menneskelige livsyttringer som tillid og kærlighed. Derved bliver livsyttringerne ifølge Løgstrup på en urealistisk måde uden lidenskab.

Lidenskab kommer til, såfremt væren ikke er éntydigt skabt, men udfolder sig i de dramaer af menneskelig natur, som uddrivelsen fra paradiset sætter på dagsordenen. Og i den ontologiske tilstand, som er den eneste mennesker kender til og kan kende til, er væren svækket. Den er endnu u-afgjort, og Gud ske lov for det. For af u-afgjorthed kommer mennesketilværelsens alvor, eftersom det er lidenskaberne, der boltrer sig i den, og herunder også bidrager til den énsomme Guds underholdning i hans evighed.

Alvoren, den skænkede eksistensalvor, betyder endvidere, at forkyndelsens radikalitet i f.eks. og måske frem for alt buddet om at elske næsten som sig selv kan komme til og måske medføre forandring i hengivelsens, barmhjertighedens og taknemmelighedens sprogspil.

Hermed endelig ikke være sagt, at Løgstrups tænkning ikke indeholder momenter, der er så godt som fraværende hos Sløk. Dét moment, jeg vil pege på er, er endelighedens moment. Som Løgstrup naturligvis har fra Martin Heidegger, men giver sin helt egen fortolkning af, frem for alt i *Skabelse og tilintetgørelse* fra 1978. Menneskets endelige væsen er temporalt, og temporaliteten er vokset ind i menneskets måde at leve sit liv på.

Så meget er det vokset ind i mennesket, at Løgstrup er lige ved at introducere ontologisk *intet* ligeværdigt ved siden af *væren*. Men også kun lige ved, for når det kommer til stykket, holder han sig i den første del af *Skabelse og tilintetgørelse* til Augustins 11. kapitel i *Bekendelser*, hvor intet når det kommer til stykket har med den menneskelige bevidstheds natur at gøre. Det er mennesket som bevidsthedsvæsen, der intet-gør. I foregribelse og erindring.

I mine øjne fuldbyrder Løgstrup imidlertid aldrig *intet* så vidt som til at sidestille det med væren. Væren skal forgå, og liv er »opsat død«, som det hedder i *Skabelse og tilintetgørelse*, men intet er aldrig ifølge Løgstrup så meget med i væren, at væren bærer præg af det så langt ind som til sin kerne selv.

Så langt ind at være også altid samtidig er intet. For i så fald ville der intet fundamentalontologisk/fundamentalistisk være over den lögstrupske position. Og det er altså hvad vi her skamløst tillader os at antage, at der er. Som der er det hos Heidegger.

Såfremt det værende og dets være derimod altid og til enhver tid, efter uddrivelsen fra paradiset, er fortalte størrelser, er ontologien blevet til svækket ontologi. Selv Guds fortælling af mennesket i Ny Testamente er symptomer på svækkelse og mangel, altså intet og fravær. Nemlig fraværet hos den ensomme Gud af kolleger, med hvilke han evt. kunne have begyndt at dyrke den sport, han med misundelige øjne har opdaget takket være de i flertal skabte mennesker, kærlighedens, hengivelsens, tjenestens og offerviljens sportsgrene. Menneskene fortæller lystigt og lidenskabeligt hele tiden sig selv og hinanden. Og de fortæller i naturvidenskaberne verden videre i en grad, så skaberværket stadig er u-afsluttet.

De får dramaer foræret af sprogets grammatik, som selv afspejler ikke den guddommelige, men menneskelige være. Dramaerne kommer af fremmedhed, som grammatikken vidner om. Deres betydning er mere vidtrækkende end konformiteten mellem menneske og univers, Løgstrup indleder sin metafysik med at konstatere, lader ane. Der er et drama mellem ego og »du«, som kan resultere i alt fra kærlighed til drab, eftersom dets eksistensmodus er givet som lidenskabeligt. Ligesom flertalsformens kontrast mellem »vi«, »I« og »de« kan blive til krig på den ene side, kommunion og samfund på den anden.

Endelig søger blikket for, at ego kan se sig selv og sin natur ude fra, som f.eks. kropsting. Hvorved fænomener som jura, sociologi, medicin for slet ikke at tale om filosofi og teologi kan opstå og gøre det, som videnskabs- og idéhistorien vidner om.

Det heldige ved en ikke stærk, men svækket ontologi, hvor *være* og *intet* er komplementære til hinanden og umulige at skille ad, er at der bliver plads til menneskelige sprogspil, som kan forandre livsformerne, som sprogspillene er uadskillelige fra. Der kan blive ontologisk plads til og mening med den videre skabelse, den menneskelige historie har tilføjet og stadig tilføjer til det oprindelige skaberværk. For eksempel i kunst og videnskab og deres historie. Også fremmedhed er altså en gave, givet med sprogets grammatik.

Hvor »ego«, »du«, »han/den/det/hun«, »vi«, »I« og »de« hele tiden viser sig i uforudsigelige konstellationer af lidenskab.

Gud ske lov har uddrivelsen fra paradiset ført til noget sådant, og når Gud på den yderste dag lader skaberværket gå i sin mor igen, vil hans énsomhed være en saga blot.

En saga blot? En saga er også noget. En fortælling. Som den Gud eller tilfældet er begyndt at fortælle om hver af os, og som ikke er forbi, for det hele

er forbi. Og så begynder måske en anden fortælling hinsides dommedag, som ingen for nærværende har fantasi til at forestille sig karakteren af. Hvad det hele ikke bliver mindre, men mere spændende af.

Mindeord om Hans Jørgen Thomsen

Hans Jørgen Thomsen døde torsdag d. 13. januar, 54 år gammel.

Thomsen, som han blev kaldt på Idéhistorie - der var hans arbejdsplads fra begyndelsen af 70'erne - var i enhver henseende en ener. Hans uforfærdede stil, hans varme og rummelighed, hans af alt og alle upåvirkede optræden, hans store intellektuelle energi, hans all-round originalitet, hans til tider iøjnefaldende selvdestruktivitet og hans store menneskelige dømmekraft – der ikke altid omfattede ham selv – alt dette var træk ved hans sammensatte personlighed.

På Idéhistorie, hvor han havde sit virke i omkring 30 år – til maj kunne han have fejret 25 år som fastansat lektor – mister stedet nu en meget stor del af sin identitet – i den grad har Thomsen igennem alle årene været med til at præge stedet. Han gik aldrig i et med tapetet og der er næppe nogen student, der igennem alle disse år har været ved instituttet, som ikke – når alle andre er glemte - vil kunne huske Thomsen. Af studenter var han som underviser og person meget afholdt. Her var der i hvert fald en universitetslærer som både var imødekommende og buldrende original. Af kolleger og i det hele taget ansatte ved Idéhistorie var han kendt, respekteret og elsket som person og som en meget produktiv forsker, der når han skrev en bog – og han har skrevet mange – i den grad gav sig selv at omverdenen forsvandt. Hans person var afholdt af alle ved instituttet og savnet er stort.

»Frihed og kontingens« var titlen på hans disputats fra 1988. Det var et tema, som var og forblev gennemgående i hans tænkning – og i hans liv. For Thomsen levede som han tænkte og tænkte som han levede. Han var på det rene med at leve på kontingensens vilkår, det vil sige uden sikkerhedsnet i overleverede eller gængse meninger og opfattelser. I den forstand var livet et åbent eksperiment. Som sluttede alt for tidligt d. 13. januar.

Thomsen havde mange gange været i nærheden af døden, i sommer fik han en blodprop i hjertet, men kom over det. Han stod for at skulle genoptage sit virke på instituttet.

Ved sin død efterlader Thomsen sig sin kone Vibeke, tre mindre og to voks-

ne børn. Vibeke har igennem årene ikke bare været Hans Jørgens støtte, men ud over al menneskelig forestillingsevne været hans anker og redningsmand, når livseksperimentet blev for mørkt.

Hans-Jørgen Schanz

Hans Jørgen Thomsen (1950-2005)